

Makale Künyesi (Araştırma): Aksakallı, M. (2023). Peki sözcüğünün kullanımı üzerine gözlemler. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 904-910.

<https://doi.org/10.32321/cutad.1236610>

PEKİ SÖZCÜĞÜNÜN KULLANIMI ÜZERİNE GÖZLEMLER

Murat AKSAKALLI¹

ÖZET

Pek ve *iyi* sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuş *peki* sözcüğü, genel olarak evet, tamam, elbette, pekâlâ gibi sözcüklerle onay ve kabullenme gibi aynı anlamlara sahip olduğu düşünülse de kullanımı açısından farklı bir yerde durduğu görülmektedir. Günlük hayatta ve edebî metinlerde, onay ve kabullenme anlamlarının ötesinde, istenmeyen bir durumda kalındığı takdirde, sitemkâr bir ifade olarak kullanılmaktadır. Kabul ve onay anlamları ifade eden pekâlâ, evet ve tamam sözcüklerinden öte, istemsiz kabullenme, içinde bulunulan durumdan hoşnutsuzluk, boyun eğme ve üzüntü duyma neticesinde kullanılan, duygu değeri açısından farklılık arz eden bir sözcüktür. Yazın dilinde bu anlamlarıyla karşımıza çıkan bu sözcük, diyalog hârici metinlerde de bağlamla ilintili olarak yine bu anlamları baskın bir şekilde ifade edebilmektedir. Kezâ, onay ve kabul anlamları da peki sözcüğünden önce yer alan cümlelerdeki bağlamların belirleyici olduğu görülmektedir. Bütün bunların ışığında onay ve kabul gibi boyun eğme, istemsiz kabullenme, çaresizlik ve içinde bulunulan durumdan hoşnutsuzluk gibi anlamları da peki sözcüğünün temel anlamlarına dâhil olduğunu düşünmek, isabetli olacaktır. Bilindiği gibi, dil bilgisi kitaplarında sözcük türleri ile ilgili tasnifler çeşitlilik göstermektedir. Bu tasnifler içerisinde sözcüklerin anlamlarına dair farklı değerlendirmeler de görülebilmektedir. Peki sözcüğünün dil bilgisi kitaplarındaki görünümüne bakıldığında, tür olarak çeşitli başlıklar altında ele alınmış ve farklı anlamlarla kategorize edilmiştir. Peki sözcüğüne genellikle söylem belirleyicilerin ele alındığı makalelerde yer verildiği görülmektedir. Söylem belirleyicilerine dair yapılmış çalışmalar içerisinde de peki sözcüğüne dair onay, kabul anlamları dışında, istemsiz kabul etme ve sitem anlamlarının yer almadığı görülmektedir. Peki sözcüğü ile ilgili derlem tabanlı bir çalışma da düşünülmüştür. Yapılan taramada, on binden fazla veriye ulaşılmıştır. Ancak, bu kadar verinin bir makale çerçevesinde değerlendirilmesi pek de mümkün olmadığı için bu çalışmada, peki sözcüğü ile ilgili anlamlar gözlemler neticesinde kurgulanan cümleler ile aktarılmıştır. Peki sözcüğünün kabul ve onaylama anlamlarının ötesinde, ağırlıklı olarak sitem ifade eden yönüyle yani istemsiz kabul etme, üzüntü duyma, hoşnutsuzluk, boyun eğme ve çaresizlik anlamları bu kurgusal cümleler aracılığıyla öne çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sözcük, sözcük türü, onaylama, sitem, anlambilim.

¹ Dr. murataksakalli62@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3705-5633>

GİRİŞ

Sözcük türleri ile ilgili çeşitli tasnifler yapılmış; ancak tam olarak fikir birliğine varılamamıştır. Kezâ, dil bilgisi kitaplarında sözcük türleri için verilen örneklerde farklı anlamlar da söz konusudur. Dil bilgisi kitaplarına bakıldığında, *peki* sözcüğünün türü hakkında çeşitli bilgiler yer almakla birlikte anlam açısından pek örnek verilmemiş, çoğu zaman tasnifle yetinilmiştir.

Pek ve *iyi* sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuş *peki* sözcüğü, genel olarak *evet*, *hayır*, *pekâlâ* gibi sözcüklerle ele alınmış, onay ve kabullenme anlamları içerdiği belirtilmiştir. Ancak, günlük hayatta onay ve kabullenme anlamlarının ötesinde, istenmeyen bir durumda kalındığı takdirde, sitemkâr bir ifade olarak kullanılmaktadır. Kabul ve onay anlamları ifade eden *pekâlâ*, *evet* ve *tamam* sözcüklerinden öte istemsiz kabullenme, içinde bulunulan durumdan hoşnutsuzluk ve üzüntü duyma neticesinde kullanılan, “duygu değeri” açısından farklılık gösteren bir sözcüktür.

‘Duygu değeri’ kavramı, Doğan Aksan tarafından bir sözcüğün o dilin konuşucularında yarattığı etki, duygulandırıcı öge olarak kullanılmıştır. İmgelerle bir arada düşünülen, etkileyici bir öge olarak duygu değeri yüksek sözcüklerin, özellikle şiir dilinde yer aldığını ifade etmiştir. Her dilde kimi sözcükler, o dili konuşan bireylerde birtakım tasarımlar ile duygulandırıcı ögeler taşır. Duygulandırmaya, etkilemeye dönük bu durum, o sözcüğün duygu değeridir (Aksan, 2009, s. 56).

Peki sözcüğü, onay ve kabul ifade eden *evet*, *elbette*, *pekâlâ* ve *tamam* gibi sözcüklere nazaran istemsiz kabullenme, içinde bulunulan durumdan hoşnutsuzluk, çaresizlik ve üzüntü duyma gibi anlamlarıyla da öne çıktığı düşünüldüğü için çalışmamızda bu yönüyle ele alınmıştır. Sözcüğün içerdiği onay, *tamam*, *öyle olsun/ madem öyle*, anlamları ile bilgi alma amaçlı sorulardaki kullanımı açıklandıktan sonra istenmeyen bir durumu kabullenme, çaresizlik ve hoşnutsuzluk anlamları ifade edilerek örneklerle desteklenmiştir.

Peki sözcüğü ile ilgili Türkçe Ulusal Derlemi (TUD)’nde yapılan taramada, on binden fazla veriye ulaşılmıştır. Ancak, bu kadar verinin bir makale çerçevesinde değerlendirilmesi pek de mümkün olmadığı için *peki* sözcüğü ile ilgili anlamlar, gözlemler neticesinde kurgulanan cümleler ile aktarılmıştır. *Peki* sözcüğüne ilişkin anlamlar ve bu anlamlar içerisinde sitem, istemsiz kabul etme, boyun eğme ve çaresizlik anlamları bu kurgusal cümleler aracılığıyla öne çıkarılmıştır.

PEKİ SÖZCÜĞÜ ÜZERİNE GÖZLEM VE TESPİTLER

Peki Sözcüğünün Türü ve Dil Bilgisi Kitaplarındaki Görünümleri

Bilindiği gibi, dil bilgisi kitaplarında sözcük türleri ile ilgili tasnifler çeşitlilik göstermektedir. Bu tasnifler içerisinde sözcüklerin anlamlarına dair farklı değerlendirmeler de görülebilmektedir. *Peki* sözcüğünün dil bilgisi kitaplarındaki görünümüne bakıldığında, tür olarak çeşitli başlıklar altında ele alınmış ve farklı anlamlarla kategorize edilmiştir.

Banguoğlu (2011), *peki* sözcüğünü gerçekleşme zarfları başlığı altında vermiştir. Karaağaç (2012) ise *peki* sözcüğünü cevap edatları başlığı altında *pekiyi* ve *pekâlâ* sözcükleri ile birlikte değerlendirmiştir. *Peki* sözcüğüne yer vermeyen; ancak *pekiyi* sözcüğüne yer veren Gencan (2007), bu sözcüğü yanıt belirteçleri başlığı altında işlemiştir. Ergin (2004) cevap edatları olarak nitelendirmiş, Bilgin (2006) ise yanıt belirteci olarak kategorize etmiştir. *Evet, hayır, elbette* sözcükleriyle ele alan Bilgin, yanıt belirteçlerinin tümce değerinde olduğunu da vurgulamıştır. Cevap edatları başlığı altında ele alarak işlemiş olan Hacıeminoğlu (2015), *pek+iyi* şeklinde oluşumundan da bahsetmiştir. Türk dilinin çeşitli sahalarında kullanılan cevap edatları ile ele alan Hacıeminoğlu, kabul/tasdik edatı olduğunu ifade etmiştir. Bundan daha kuvvetli bir edat olan *pekâlâ* edatından da bahsetmiştir. Sebzecioğlu (2016) ise “Anlambilimsel Ölçüt Açısından Belirteçler” başlığı altında yanıt belirteci olarak ele almıştır. Ediskun (2010), çalışmamız ile ilgili kısmından da bahsetmiştir. Edat olarak ele alan Ediskun, kabul etme anlamının yanında “dediğin gibi olsun ama”, “öyle kabul edelim ama” anlamlarının da olduğunu vurgulamıştır.

Peki sözcüğü, dil bilgisi kitaplarının dışında, çeşitli çalışmalarda da doğrudan ele alınmamış, aynı işlevler veya benzer işlevleri olan sözcüklerle ele alınmıştır. 2017’de yayımlanan “Yanıt İfade Eden Evet, Hayır ve Benzeri Sözcükler Üzerine” başlıklı çalışmasıyla Baran, *peki* sözcüğünü de yanıt ifade eden sözcüklerle birlikte değerlendirmiş; onay bildiren bu sözcüklerin hangi tür sözcük sınıfında olduğu konusunda fikir birliğine varılamadığını aktarmıştır. *Peki* sözcüğünün türü konusunda ise *evet, hayır* ve *peki* gibi sözcüklerin yüklem anlamını bir zarf gibi etkilemediği ve bu nedenle de zarf tümleci olamayacağı için bu sözcüklerin zarf olarak alınmamasının daha uygun olacağını ifade etmiştir (Baran, 2017, s. 1311). Ayrıca, edat olarak alınıp alınamayacağı konusunda ise edatların tek başına anlamsız olmaları, sözcük veya sözcük gruplarından sonra gelerek onlara bağlı olarak kullanılmalrı *evet, hayır, peki* gibi sözcüklerin edat sınıfında da ele alınmaması gerektiğini, yanıt ifade eden *evet, hayır, peki* gibi sözcükleri ünlemlerin bir alt sınıfı saymanın daha isabetli olduğunu belirtmiştir (Baran, 2017, s. 1313). Bu açıdan bakıldığında, *peki* sözcüğünün türü konusunda Baran (2017)’in çalışması, daha kapsayıcı olmuştur.

***Peki* Sözcüğünün Dil Bilimi Çalışmalarındaki Görünümleri**

Peki sözcüğüne genellikle söylem belirleyicilerin ele alındığı makalelerde yer verildiği görülmektedir. Söylem belirleyicilerine dair yapılmış çalışmalar içerisinde de *peki* sözcüğüne dair onay, kabul anlamları dışında, istemsiz kabul etme ve sitem anlamlarının yer almadığı görülmektedir.

“Türkçede Söylem Belirleyicileri” (1998) başlıklı çalışmasında Nurdan Özbek, söylem belirleyicilerinin ve işlevlerinin neler olduğuna yer vererek bunları tabloda sıralamıştır. Bir doktora çalışmasına dayanan bu incelemede, *peki* sözcüğü yer almamıştır. Öte yandan, “Konuşma Türkçesinde tamam’ın Etkileşim İşlevleri” (2013) başlıklı makalesinde Şükriye Ruhi, *tamam* sözcüğünü derleme dayalı niteliksel bir yöntemle ele almış, çalışmanın son bölümünde *tamam* ve *peki* sözcüklerinin kısa bir karşılaştırmasını yapmıştır. Bu çalışmada, *peki* sözcüğünün istemsiz kabul, boyun eğme, çaresiz kabullenme ve sitem gibi anlamlarına yer verilmemiştir.

Halide İmamova tarafından yazılmış “Türkiye Türkçesinde Onay Anlatan Cümlelerde Nezaket İfadesi” (2020) başlıklı makalede, onay anlatan *olur, tabii, elbette, lütfen, hayhay, baş üstüne* gibi sözcüklerle birlikte *peki* sözcüğü de yer almış; ancak onay işleviyle ele alınmıştır. Zaten bu makalenin amacı, onay anlatan cümleler aracılığıyla nezaket kategorisinin ele alınmasıdır. Bu nedenle, onay işlevi dışındaki işlevlerine yer verilmemiştir.

Esasında, sözcüklerin görevselleşmesi (dilbilgiselleşmesi) kadar anlamsal olarak kalıplaşma süreçleri de ilgiye değer bir konudur. Ancak, Türkiye’de sözcük bilimi üzerine yapılan çalışmalarda genel olarak sözcüklerin herhangi bir işlevle kalıplaşması ve söylem belirleyicisi olarak kullanılmaya başlaması konuları yeterince ele alınmış değildir. Örneğin Günay’da (2018), sözcüklerin dilbilgiselleşmesi ve kalıplaşması kavramları üzerinde durulmamış, buna bağlı olarak *peki* vb. sözcüklerin işlevsel değerleriyle ilgili yönlendirici bilgilere yer verilmemiştir.

Peki Sözcüğünün Kullanımları ve İşlevsel Özellikleri

Bilindiği gibi *peki* sözcüğü, genel olarak onay anlamıyla kullanılır. Bir isteğin kabulünü veya bir durumun onaylandığını bildirir.

A: Akşam dışarı çıkalım mı?

B: Peki, çıkalım.

Peki, bunu bildin. Şimdi diğer soruya geçelim.

Sen nasıl istersen, ben peki derim!

Peki, arkadaşlarınla dışarı çıkabilirsin; ama erken gelme şartıyla!

Güzel bir otomobilmiş! Peki, alalım!

Dediğin kadar varmış; peki, alabilirsin.

Bazı durumlar için inandırıcılık söz konusu değilse “tamam, öyle olsun” veya “madem öyle” anlamında da kullanılabilir.

Peki bakalım, bu sefer geçer not aldın! (tamam, öyle olsun)

Peki, meselenin bu raddeye geleceğini biliyordun da niçin ısrar ettin? (madem öyle)

Soru cümlelerinde ve bir konuda bilgi alma amaçlı yöneltilen cümlelerde de kullanıldığı görülmektedir.

Peki; neler yaptın, kimleri gördün, anlat bakalım!

Peki, bu güzel cihazı nasıl kullanacağız?

Peki, düğünde kimleri gördün?

Peki, yediğin içtiğin senin olsun; gezip gördüklerini anlat!

Senin bu konudaki görüşünü biliyorum; peki, ailenin düşüncelerini söyle bakalım!

Peki, anlat bakalım; dinliyorum!

Onaylama anlamlarını ihtiva eden *peki* sözcüğünden ziyade kabullenme anlamı ihtiva eden *peki* sözcüğünde üzüntü, istemsiz kabullenme anlamı görülebilir. *Peki* sözcüğü, istemsiz kabullenme, içinde bulunulan durumdan hoşnutsuzluk ve üzüntü duyma gibi duygu değeri taşımaktadır. Buna, günlük dilde ve edebî metinlerde sık rastlanmaktadır. Diyaloglarda istemsiz kabullenme, üzüntü ve sitem anlamları daha açık görülmektedir.

A: Bu aydan sonra kirayı arttırmak zorundayım. Biliyorum, zor durumdasın; ancak daha fazla idare edemem!

B: Peki! Ne diyeyim!

A: Bıktım artık! Daha fazla sürdürmek istemiyorum! Anlıyor musun?

B: Peki peki! Anladım!

A: Benden bu kadar, bundan sonra başının çaresine bak!

B: Peki peki!

Diyalog metinlerinin dışında da aynı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir.

Siparişlerini geç getirdiğimi söyleyerek iptal etti. Ne kadar izah etsem de anlamadı. Çaresizce peki, dedim!

Oğlumuz, bu lanet kızı seviyor ve onunla evlenmekte ısrar ediyorsa ne yapalım, bize de peki demek düşer!

Peki, bu sözlerini şimdilik yutuyorum!

Sen de bunu yaptın ya! Peki, bir gün hesaplaşırız!

Peki, böyle bir günde beni yalnız bıraktın ya!

Bunca yıldan sonra ha! Peki, öyle olsun!

Peki sen kazandın! Bu seferlik böyle olsun!

Görüldüğü gibi *peki* sözcüğü, onay ve kabul ifade eden *evet*, *elbette*, *pekâlâ* ve *tamam* gibi sözcüklere nazaran istemsiz kabullenme, içinde bulunulan durumdan hoşnutsuzluk, çaresizlik ve üzüntü duyma gibi anlamlarla öne çıktığı görülmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Onay, kabullenme, inandırıcılığı olmayan durumlarda *tamam*, *öyle olsun* veya *madem öyle* anlamlarında kullanılan *peki* sözcüğü, soru cümlelerinde veya bir konuda bilgi alma amaçlı yöneltilen cümlelerde de yer aldığı görülmektedir.

Genel olarak onay ve kabul anlamlarını ihtiva eden *peki* sözcüğü, kezâ onay ve kabul ifade eden *evet*, *tamam* ve *pekâlâ* sözcüklerine nazaran, istenmeyen bir durumu kabullenme, çaresizlik ve hoşnutsuzluk gibi anlamları ihtiva etmektedir. Özellikle yazın dilinde bu anlamlarla kullanıldığı görülen *peki* sözcüğü, yine bu anlamlarıyla günlük yaşamda da sık kullanıldığı görülmektedir. Ancak, temel olarak onay ve kabul anlamlarını ihtiva eden bu sözcüğün, birlikte kullanıldığı sözcüklerin de etkisiyle boyun eğme, çaresizlik, istemsiz kabullenme ve içinde bulunulan durumdan hoşnutsuzluk gibi

anlamları da ifade edebildiği görülmektedir. Ayrıca, diyaloglarda kendisinden önce sarf edilen cümlelerdeki konuya dair hoşnutsuzluğu, içinde bulunulan durumu çaresizce kabul etme ve bu duruma boyun eğme anlamlarını tek başına da ifade edebilmektedir.

Yazın dilinde bu anlamlarıyla karşımıza çıkan bu sözcük, diyalog hârici metinlerde de bağlamla ilintili olarak yine bu anlamları baskın bir şekilde ifade edebilmektedir. Kezâ, onay ve kabul anlamları da *peki* sözcüğünden önce yer alan cümlelerdeki bağlamların belirleyici olduğu âşikârdır. Bütün bunların ışığında onay ve kabul gibi boyun eğme, istemsiz kabullenme, çaresizlik ve içinde bulunulan durumdan hoşnutsuzluk gibi anlamları da *peki* sözcüğünün temel anlamlarına dâhil olduğunu düşünmek, isabetli olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2009). *Anlambilim*. İstanbul: Engin Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baran, B. (2017). Yanıt ifade eden evet, hayır ve benzeri sözcükler üzerine. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(3), 1306-1315.
- Bilgin, M. (2006). *Anlamdan anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Anı Yayınları.
- Ediskun, H. (2010). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ergin, M. (2004). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*. Ankara: Tek Ağaç Yayınları.
- Günay, V. D. (2018). *Sözcükbilime giriş*. İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.
- Hacıeminoğlu, N. (2015). *Türk dilinde edatlar*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- İmamova, H. (2020). Türkiye Türkçesinde onay anlatan cümlelerde nezaket ifadesi. *Dil Araştırmaları*, Güz 2020(27), 101-110.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özbek, N. (1998). Türkçede söylem belirleyicileri. *Dilbilim Araştırmaları*, 37-47.
- Ruhi, Ş. (2013). The interactional functions of tamam in spoken Turkish. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 10(2), 9-32.
- Sebzecioğlu, T. (2016). *Dilbilim kavramlarıyla Türk dilbilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

OBSERVATIONS ON THE USING OF THE WORD *PEKİ*

ABSTRACT

The word *peki* is formed by the combination of the words *pek* and *iyi*. It often has the same meanings as approval and acceptance as words like *evet*, *tamam*, *elbette*, *pekâlâ*. However, it appears to stand in a different place in terms of usage. In daily life and literary texts, it is used as a reproachful expression in an undesirable situation, beyond the meaning of approval and acceptance. It is a word that differs in semantic value beyond the words *pekâlâ*, *evet* and *tamam*, which mean acceptance and approval. It is used as a result of involuntary acceptance, dissatisfaction with the current situation, submission and sadness. This word, which appears with these meanings in the language of literature, can also express these meanings precisely in non-dialogical texts in connection with the content. Likewise, the meanings of approval and acceptance are also determined by the contexts in the sentences preceding the word *peki*. Considering all these, it would be correct to think that meanings such as submission, involuntary acceptance, helplessness and dissatisfaction with the current situation, such as approval and acceptance, are also included in the basic meanings of the word *peki*. As is known, there are various classifications of word types in grammar books. Within these classifications, different evaluations regarding the meanings of words can also be seen. When we look at the appearances of the word *peki* in grammar books, it is handled under various headings as a type and categorized with different meanings. It is seen that the word *peki* is generally included in articles on discourse markers. In the studies on discourse markers, it is seen that the meanings of approval, acceptance, involuntary acceptance and reproach are not included in the word *peki*. A corpus-based study on the word *peki* was also considered. In the search, more than ten thousand data were accessed. However, since it is not possible to evaluate this much data within the framework of an article, the meanings related to the word *peki* are conveyed through sentences constructed as a result of observations. In this study, the meanings of the word *peki* and the meanings of reproach, involuntary acceptance, submission and helplessness within these meanings were emphasized through these fictional sentences.

Keywords: Word, part of speech, approval, reproach, semantics.